

Sədaqət Əsgərova¹²

AŞIQAĞALARIN SƏNƏTKARLIQ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Aşıq Ağaların yaradıcılığında sənətkarlıq metodu və üslub xüsusiyyətləri ən az öyrənilmiş sahədir. Aşığın yaradıcılığının fərdi sənətkarlıq xüsusiyyətlərini aşkarlamaq üçün zəhmətkeş təbəqələrin, xalq küllələrinin həyatı, xalqla bilavasitə arası kəsilməyən canlı əlaqə, yaradıcılığını xalq dili zəmnində inkişaf etdirməsi və s. məsələlərə toxunmaq vacib şərtlərdəndir. Burada əsas məqsəd aşığın poeziyasındakı realizm xüsusiyyətlərini diqqət mərkəzinə çəkməkdir. Xalq ifadələri və təşbehlərindən qidalanması, aşığın şeirlərində realizmin, realist bədii təsvir vasitələrinin güclü şəkildə özünü biruzə verməsinə səbəb olmuşdur.

Bəzi təsəvvürlərə görə aşıq poeziyası böyük ictimai əhəmiyyəti olmayan sırf aşiqanə poeziyadır. Əlbəttə aşıq şeirlərində lirik məhəbbət duyğuları, eşqin, vüsəlin sevinci, izdirablari geniş şəkildə tərənnüm olunur. Eyni zamanda aşıq poeziyasında aşiqanə xeyallara, şirin eşqi xülyalara uyğun şərti bədii vasitələrdən tez-tez istifadə etmişdir. Lakin bütün bunlara baxmayaraq aşıq yaradıcılığında xalq həyatının, xalq ruhunun başqa cəhətlərinin də - əmək, ictimai mübarizə və qəhrəmanlıq səhnələrinin də əks olunduğunu görməmək və əhəmiyyət verməmək olmaz. Bütün bu mövzuları aşıq Ağalar aşıq şeiri şəkildə, öz bədii ifadə və təsvir vasitələri üsullarına müvafiq işləmiş, çox zaman mübaligələrdən, rənzələrdən, məkan və zaman şərtlilərindən istifadə etmişdir.

Realizm Aşıq Ağalar yaradıcılığının həyatiliyində, lirik qəhrəmanın real psixoloji cizgilərlə təsvirində, poetik formasının xalqa yaxın olmasında özünü göstərmişdir.

Diqqətli təhlil göstərir ki, aşıq Ağaların poeziyası xüsusiyyəti etibarilə həm də demokratik poeziyadır. Aşıq poeziyasında realizm cərəyanından bəhs edərək yazıçı Mirzə İbrahimov yazır: "Azərbaycan dilinin təbiətinə uyğun olaraq heca vəznə əsas şeir vəznə olmuşdur. Əsrlər boyu davam edən daxili proses və təkamül nəticəsində bu vəznə aşıq şeirinin qoşma, gəraylı, tacnis, mütəmmim və mütəddas kimi əsas formaları yaranmışdır. Bu formalar içərisində ən çox yayılmış qoşma və gəraylıdır. Bədii formaların özünün yaradıcılıq metodu ilə realist və antirealist meyllərlə üzvü sürətdə bağlı olduğunu nəzərə alsaq, xalqa yaxın olan qoşma və gəraylının geniş yayılmasının səbəsi olmadığını görürük" [2, s. 14].

Aşıq Ağaların yaradıcılığında mənfi xüsusiyyətlərin kəskin tənqidinə tez-tez rast gəlirik. Aşıq hərislik, eqoizm, acgözlük, zəhmətə xor baxmaq kimi şifətləri pisləyir. Məsələn: "Mərd ola bilməz" qoşmasında oxuyuruq:

Namərd adam namərdlərə yar olar,
Dosta xain çıxar, özü xar olar.
Dünyanı versələr tutub qamarlar,
İtirə bir eli, dərd ola bilməz [5, s. 103].

Ustadnamə adından məlum olduğu kimi, ustad sözü, ustad nəsihəti deməkdir. Belə şeirlərdə ən çox aşıqların dünyagörüşü, həyat hadisələrinə, dövrə münasibətləri, xalqa nəsihətləri ifadə edilmişdir.

Ustadnamənin yaranmasında xalq aforizmlərinin, həyat təcrübəsinin özündə əks etdirən əxlaqi, nəsihətamizata sözlərinin mühüm rolu olmuşdur [3, s. 209].

Zəmanəsinin abı-havasında dolanan ictimai fikirlər və ideyalara bağlılıq sayəsində Aşıq Ağaların ustadnamələri tamamilə yeni ruhdadır. Bu ustadnamələrdə ənənəvi dini hikmətlərə yanaşı insanların gündəlik həyatında və məişətində böyük əhəmiyyəti olan dünyəvi hikmətlərə də geniş yer verilmişdir.

Dəli könlüm məndən sənə əmanət
Elə danış çəkmə ondan xəcalət,
Bir gün olar gələr mənşər , qiyamət,
Bir kimsə dadına çatası olmaz [5, s. 102].

Aşıq Ağalar bir el ağsaqqalı müsibətini yerinə yetirərək öyüd, nəsihətlərini ustad sözüə çevirib elinə-obasına xəbərdarlıq edir:

Mərdin olmaz namərd ilə davası,
Sağalmazdır namərdin dil yarası.
Pərvazlaşan tülkü, çaqqal balası,
Cinsini dəyişib qurd ola bilməz [1, s. 49].

Mərdlik Aşıq Ağaların yaşayış-həyat prinsipidir. Onun ustadnamələrinin əksəriyyətində mərd-namərd mövzusu çözlənir, yüksələn xəttlə keçir. Bu baxımdan "Dolanan" ustadnaməsi də çox maraqlıdır.

Namərd işi namərd tutar dünyada
Əskik olmaz ondan nə şər, nə qada.
Yansan verməz sənə bir qurtum su da,
Gen dünya başına dönbü dar olsun [5, s. 101].

Ustadnamənin sonunda ilahi estetikə axtarışına çıxan aşığın lirik portretinə rast gəlirik. Şeirin əvvəlində dünyada namərdlərin varlığını həzm edə bilməyən aşıq sonda nikbin ruha köklənərək bu fəni dünyanın yalnız namərdlərdən ibarət olmadığını inanır, bənzər təfərdan kimi çıxış edir:

Yurdum kimi aləm olsun gültüstan,
Zülm-əsərdədən qalmasını nişan.
Aşıq Ağaların qəlbin oxşayan,

Sədəfli saz, incə kaman, tar olsun! [5, s. 101]

Bütün klassik aşıqlarımız kimi Aşıq Ağalar da Azərbaycan təbiətini, onun çiçəklili, sümbüllü, dağlarını, gözəl qəlbli insanlarını məhəbbətlə və realist bir fırça ilə təsvir etmişdir. Onun qoşmalarındakı həzin kinaya, şux təbəssüm oxucunu düşündürür. Xüsusən qocalıq haqqında yazdığı qoşmalarında bu cür duyğulara tez-tez rast gəlirik. Məsələn:

Mən görmüşəm qocalığın ilqarın,
Alacaq əlindən dövləti-malın,
Əsəcəq qol-qıncın, əl-ayaqların,
Düşməyəcək yadına yar qocalanda [5, s. 88]

Aşıq qocalıqdan şikayətlənsə də, qocalığa istehza ilə yanaşır ki, heç olmasa mənəvi qüvvə və ruhla cismani zəifliyə qarşı dura bilsin. Amma aşıq yadına yar düşməyəcək desə də ruhən, qəlbən gözəlliklərə biganə deyil. O, qocalığın gətirdiyi bəlalara gülür, istehza edir və gənclərə yaxşı yaşamağı məsləhət görür.

Cavanlıqda səxavətli olginən,
Onsuz da qalmayıb var qocalanda.
Gədəcək əlindən tam ixtiyarın
Olacaq gözlərin kor qocalanda [5, s. 88]

Aşıq "Ay qız" qoşmasında cavan, nikbin, gözəl qızlara müraciətə deyir:

Qartal kimi göy üstündə süzürsən,
Şahin kimi ümmanlarda üzürsən,
Eşq oduna hələ böylə dözürsən,
Yaxın gəl, al məndən bu canı, ay qız [5, s. 95]

Aşıq canını bu gözəllərə sədəyə-qurban deyir. Aşığın onun bu deyimində ilahi-irfani mənə var. O, yolunda canından keçən, ruhu ilə Tanrıya qovuşmaq üçün yol gedən aşıqdır. Əslində aşığın bu şeirini onun halının poetik bəyanı da saymaq olar.

Vətən sevən gülü mən də sevərim,
Səndən qeyri özgə yarı neynərəm,
Şirin canı sənə qurban eylərəm,
Qəbul et, sən məndən qurbanı, ay qız [5, s. 95].

Çünki, aşığın dinləyicisinə müraciəti halının bitməmiş poetik bəyanıdır. O, cismini qurban vermiş, ruhunu sözlərində örmüşdür. Aşıq Ağalar bu şeiri ilə bizə təlqin edir ki, insan gözəllik daşıyıcısıdır. Bu gözəlliyə heç vaxt aşağı nəzərlərlə baxmaq olmaz, ona görə də sevdili gözəli göy üzündə süzən qartala, bənzədir. Tanrının yaratdığı ən ümdə təvəllə: insan və dünyanın gözəlliyidir. Bu gözəlliyə qarşı çıxanlar Allahın naşükür bəndələri sayılır. Tanrı həm də yaratdığı gözəlliklərə insanı sınağa çəkir: bu gözəlliyin aşıq olanları Aşıq Ağalar tək göylərə qaldırır, ona qəsd edənləri isə cəzalandırır. Qoşmanın sonunda o, daha böyük həvəsle, həyat eşqi ilə xalq dilinə təfəkkürünə, məxsus şüxluqla sevdili qıza nikbin müraciət edərək deyir:

Bilaləğlü gəlib tutar əlindən,
Həya edər sən tək gözəl gəlinədən,
İlqar versən birçə kəlmə dilindən,
Olarsan bil, onun dərramı ay qız [5, s. 95].

Aşığın yaradıcılığının poetik məqamlarından bəhs edərək S. Qəniyev yazır ki, "Aşığın yaradıcılığında gözəlləmələr xüsusi yer tutur. Onun gözəllik anlayışı poetik-coğrafi tutumu baxımından çox geniş olsa da, burada ən yüksək səviyyəni insan gözəlliyi tutur. Ancaq Ağaların gözəllik anlayışını insanla məhdudlaşan, təcrid olunan gözəllik hesab etmək olmaz. Başqa sözlə, Ağaların tərənnüm etdiyi gözəllik Tanrıdan gəlib insanda təcəllə edən gözəllikdir. Ona görə də aşığın şeirlərində gözəlliyi tərənnümə yanaşı, ona heyranlıq onun ilahiləşdirilməsi də müşahidə olunur (5, s. 60).

Lalə yanaq, boyu bəstə,
Qədəm qoysan sənəmə üstə
Gözüm yolda qulaq səsdə,
İntizarda qalanda gəl,
Mın xəyala dalanda gəl [1, s. 31]

Və yaxud:

Çəkmə niqabı üzünə,
Yanağı lalə, gəl görüm,
Mayılam qara gözüne
Çəşmi piyalə, gəl görüm [1, s. 60].

İlk baxışda gözəlin yanaqlarının laləyə bənzədilməsi metafora hesab etsək də gözəlin təsvirində təbiət elementlərindən istifadəni hərfi mənada qəbul etmək olmaz. Şərq poeziyasına görə niqab ilahi səciyyə daşıyır, niqabın qalınması ilə gözəlin üzündə ilahi gözəlliyinin yer üzündəki varlıqları təcəllə edir və aşıq sevgilisinin laləyə bənzəyən yanaqlarını görür. Aşıq Ağalara görə yalnız haqiqi məhəbbətlə sevənlər sevdiklərinin üzündə ilahi mənalan görə və duya bilərlər. Aşıq Ağaların istifadə etdiyi metaforalar onun şeirlərinə axıcılıq, ritm və ahəngdarlıq gətirir. Ustad aşıqlar həmişə fikirlərini bədii şəkildə salaraq ifadə etmişlər. İnsan əhval-ruhiyyətini quru sözlə yox müsəyyən tablolarla əks edə bilməzlər. Aşıq Ağaların poeziyasında xüsusi poetik gözəlliyi, mənə forma vəhdəti, musiqiliyi, bədii poetik ahəngi ilə seçilən şeirlər

¹² AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat Muzeyinin dissertantı. sedaqet_askerova.73@mail.ru

çoxdur. Onun "Yay məni" qoşma təcnisi həmin səciyyəvi şeirlərin içərisindədir. İnsanın əhval-ruhiyyəsini gözəl ifadə etdiyi üçün, insanı quru sözlərlə məhdud edən şeirlərdən seçilir, poetik intonasiyası, bədii melodiyası o qədər qabarıqdır ki, mənanı əlvan bir gözəlliyə qərq edir.

Bir gözəlin həsrətini çəkirəm,
Onun gələnlə yollarına yay məni.
Qızıl güllər yollarına əkərəm,
Əlif qəddim əyib, edib yay məni [5, s. 114]

Təcnisdə yay məni cinası ikinci misrada "yaymaq,səpmək", dördüncü misrada ərəb əlifbasının "ya" hərfi mənasında işlənməmişdir. Aşiq Ağaların sənətkarlığı həm də ondadır ki, O "yay məni cinasının fonomelodik "tembrini" şeirin poetik quruluşunun bütün səviyyələrində saxlaya, qoruya və yaşada bilmişdir.

Aşıqlarımızın yaradıcılığında yalnız müsbət insanlar, onların nəcib duyğuları və əməlləri təsvir ediləydikə onların realizmi birtərəfli olardı, aşiq poeziyası təsiredici müsbət xüsusiyyətlərlə yanaşı, həyatın mənfəi təzahürlərini, köhnə əxlaq və vərdislərdən qurtarmamış adamların paxıllıq, əməyə xor baxmaq, tənbellik, cəhəlat, avamlıq kimi sifətlərini də tənqid edirdilər ki, bu da zamanın tələblərindən idi. Aşiq Ağaların "Nənəcib ərvad" satirasında, satira sarkazm səviyyəsindədir.

Qeyd edək ki, Şirvan ədəbi mühitində satira özünəməxsusluğu ilə seçilmişdir. İctimai satiranın ən mükəmməl nümunələrini yaratmış S.Ə.Şirvanini, M.Ə.Sabiri yadıma salaıq. Yəni belə qənaətə gəlmək olar ki, Şirvan satirası ictimai aktuallığı ilə həmişə fərqlənmişdir. Ona görə də Aşiq Ağaların "Nənəcib ərvad" satirasını sadəcə hansısa tənbellik, pənti, yaratmaz bir qadına ünvanlanmış şeir saymaq düzgün olmaz. Şeir bir az istehza, bir az yumoristik dillə yazılsa da, əslində bu, nənəcib ərvad sözünün arxasında faciə durur:

Bir söz deyib, keçmişlərdə atalar,
Atı axsaq alsan, sənə ar olar.
Bir söz deyim, sən də inan Ağalar!
Nə ölər, nə itər, nənəcib ərvad! [1, s. 48]

Qadınlara məxsus ədəb ərkani, səliqə səhmanı, dürüstlüyü, şirindilliyi, mehribanlıqı bu qadında görməyən aşiq demək olar ki, böyük sarsıntı keçirir. Belə qadınlara tənqid atəsinə tutan aşığın satirasında sanki bir hay-haray var, və onun gəldiyi qənaət də belədir, heç kəsin qismətinə qaraqabaq, acıdıl, tənbellik,deyincən qadın rast gətirməsin,ondan can qurtarmaq da çətin işdir.

Aşiq Ağalar poeziyasının estetik məzmununu öyrənmək üçün onun bir neçə keyfiyyətlərini ayrı-ayrılıqda təhlil etmək qərarnə gəldik. Aşığın poeziyasında estetik duyğunun qaynağı insan, onun təbiətə və insanlara münasibətidir. İnsanın dünyada yeri, insana xas olan əxlaq keyfiyyətləri aşiq poeziyasında sənətin başqa sahələrində olduğu kimi əsas yer tutur. Ümumiyyətlə aşiq poeziyası üzərində müşahidələr apardığımız zaman bu zəngin irsdə əks olunan mədəni dəyərləri belə qruplaşdırmaq olar:

1. Etnik-milliy dəyərlər
2. Təsəvvüfi-ürfani dəyərlər
3. Dini dəyərlər
4. Dünyəvi dəyərlər

Qeyd edək ki, aşiq poeziyasının əsas süjet xəttini, əsas ideya yükünü etnik-milliy mədəni dəyərlər təşkil edir. Aşiq poeziyasında təsvir olunan gözəllik həyatda mövcud olan adi və ya təsadüfi gözəlliklərin bədii əksi deyil, müəyyən qanunauyğunluqlardan doğan, dərin mənaların ifadəsi olan kamil və harmonik aləmin mahiyyətini açan, eynəcə həyat tərzinin məzmunusuzluğunu, qeyri-kamilliyini qabardan bir proses kimi meydana gəlir [4, s. 77]. Aşiq Ağalar öz dövrünün, zamanının sənət adamıdır. Onun gerçəkliklə münasibətində aşığın dünyagörüşünü, dünyaya baxışını görə bilərik. Aşiq Ağaların ustadnamələrində təsvir olunan dünya öz mahiyyəti etibarilə türkün əbədi-əzəli dəyərlərini özündə inikas edir. Bu poetik dünyanın təlqin etdiyi ulu həqiqətlərə görə "qozbeli qəbir düzəldər" dünyaya namərd kimi gələnlər mərd kimi ölə bilərlər. Xisrətində, qanında pislilik toxumu, rüseymin olan namərd yüz il ötsə də dönüb mərd ola bilməz. Aşiq həyəcan təbii çalaraq insanları ayıq olmağa, haqqı-nahaqqdan seçməyə, namərdlərə bel bağlamamağa çağırır.

Namərd adam ömrü eyləyə dünyada,
Yüz il keçə dönüb mərd ola bilməz.
Ac yatsa axşamlar əhli-ayası,
Qəlbini kin tutub dərd ola bilməz [5, s. 49].

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi aşiq yaradıcılığının mədəni dəyərlər arsenalının ikinci qismini təsəvvüfi-ürfani dəyərlər təşkil edir. Ürfanın əsas xarakterik cizgiləri belədir: Allaha bağlı olmaq, ona qovuşmaq 4 mərhələdən keçir.

1. Şəriət
2. Təriqət
3. Mərifət
4. Həqiqət

Aşiq Ağalar poeziyasında sufi terminologiya şeirin strukturunda poetik texnologiyanın elementi kimi çıxış edir. Əgər insanın ruhi-mədəni saflaşmasını işarələyən "sufi mərtəbələri" n şeir misralarında ifadə ardıcılığını başlanğıc hərfli göstərsək (ş-şəriət, t-təriqət, m-mərifət, h-həqiqət) onda "Gərəkdir qoşmasının təsəvvüfi" strukturu aşağıdakı şəkildə olacaqdır:

Bir kəs ki, bəhs edib aşığam deyə, (t)
Ustad demiş, pür kamalı gərəkdir. (ş)

Dərs alıns o, gərəkdir kamil ustadan, (t)
Ədəbi-ərkanı, ali gərəkdir.

Elə xidmət edən hər kamil ustad, (h)
Çalışar ki, eldən alıns təmiz ad. (t)
Biləloglu deyib, ən böyük ustad (h)
Aşiq hər elmdən halı gərəkdir. (m) [1, s. 50]

Aşiq Ağalar yaradıcılığında üçüncü mədəni dəyər dini dəyərlərdir. Bu şeirlərdə ayələr, dini kəlamlar, hədislər və rəvayətlər xüsusi yer tutur.

Ünkür-mümkür cəm oldular yanıma,
Görək mənim qorxu düşdü canıma,
Sığındım Allaha, haqq "Qurani" ma,
Ol səbəbdən yüngül keçdi fərmanım. [1, s. 78]

Və yaxud:

Məşəq meydanından quş kimi uçdum,
Sirat körpüsündən çox asan keçdim.
Ağalar deyir ki, cənnətə düşdüm,
Abi-kövsərdən də içib, dolandım. [1, s. 107]

Ətrafında baş verən hadisələrə biganə qalmayan Aşiq Ağalar yaradıcılığında dünyəvi dəyərlərin də öz yeri var. Hər hansı bir mövzuya müraciət edərsə etsin aşiq həmişə əsas mövzusunə- insan problemlərinə sadiq qalmışdır.

Aşiq Ağaların yaradıcılığı üzərində müşahidələrdən aydın olur ki, onun özünə məxsus poetik üslubu xalq şeirinin bütün mükəmməl əsərlərini özündə birləşdirməklə bərabər, öz ilhamın xalqımızın tarixi keçmişini, milliy mədəni dəyərlərini və vətən torpağının gözəllikləri və nəhayət xalqın sevgisindən almışdır. Aşığın bədii irsi klassiklərimizdən bəhrələnmək öz tərəvətini qoruyub saxlaya bilmişdir. Onun qoşmalarında M.P.Vaqif, Aşiq Bilal, Aşiq Ələsgər ruhu duyulursa, qəzəllərində də Füzüli ənənəsinə rast gəlinir.

Əhdi-peyman eyləyib naz ilə baxdın mənə sən,
Qorxuram ki, qırıb öz əhdini məndən dönəsən [5, s. 126]

Və yaxud:

Bu qədər cazibə olmaz ki, bil insanda gülüm
Nə ahu, nə pəri, nə də ki, qılmanda gülüm [5, s. 89]

Məşuqənin vəfəsizliyindən ehtiyatlanmaq, eşq atəşi ilə yanan qəlbində təlatümlərin olması, sevgisinə cavab ala bilməyən mayus aşiq və sairə motivlər Aşiq Ağalar qəzəllərini özəyini təşkil edir. Sevgilisinin cazibədarlığını daha qabarıq göstərmək üçün aşiq onu ahudan, pəridən, hətta cənnətdəki qılmandan belə üstün tutur.

Bir zaman mən də sənə eşqimi bəyan elədim
İtirib huşumu, öz əqlimi nədən elədim.
Bilmirəm çarə nədir, eşqin əlindən qaçırım,
Ondan da mən bilərəm, qəlbimə fərman elədim [5, s. 127]

Klassik şairlərimizin qəzəllərində olduğu kimi Aşiq Ağaların bu qəzəlində də ağılla eşq bir-birinə qarşı qoyulur. Məşuq ağılın məsləhətinə qulaq asmayıb eşq düşdüyü üçün peşimandır və öz-özünü danlayır, lakin bir qədər dərinə getdikdə onun bu peşmanlıqdan məmnun qaldığını şahidi oluruz:

İndi müşküldür mənə ayrılıq ələmdə yaman,
Bəlkə də öz sevgimi mən sənə dərman eylədim [5, s. 124]

Aşiq Ağalar gözəl məzmunla, forma ağıncına, poetik estetikaya malik qəzəllər yaratmışdır. Onun qəzəl yaradıcılığının bütün poetik məqamlarını özündə birləşdirən "Demədimmi" rədif qəzəlinə nəzər salaıq:

Söylə, ey gül, sənə mən dərdimi pünhan demədimmi?
Olmaz mənim tək hüsnünə heyran demədimmi?
Göz görməsə, əlbəttə, deyiblər, yad olarsan,
Çünki belədir adəti-dövrən, demədimmi?
Yansa Ağalar eşqin oduna geccə-gündüz,
Olmaz o yənə zərrə peşiman, demədimmi? [5, s. 71]

Bu qəzəlin klassik əsərlərə söykənən məzmunu, təsəvvüfi-ürfani simvolikadan gələnlər obrazları, ritorik intonasiyanın bədii parlaqlığı Aşiq Ağaların ustad sənətkarlığından xəbər verir. Aşiq burada "göz görməsə, yad olarsan" söyləməklə gözədən uzaq olan, köntüldən də uzaq olar kimi xalq deyimi tərzindən uğurla bəhrələnməmişdir. Beytin misraları arasında səbəb-nəticə əlaqələrinin, sintaktik və leksik bağlılığın olması qəzəlin kamilliyi üçün vacib şərtlərdir. Bu baxımdan "Tək" qəzəli həmin poetik tələblərə layiqincə cavab verir:

İstərəm bir neçə busə almağı gül ləbindən,
Qoy yeri dursun üzündə hər biri bir danə tək
Gəl mənə salma cahanda düzlərə, huri mələk
Gəzməyim səhraları, mən çölləri divanə tək [5, s. 126]

Qəzəldə sevən aşığın təbii hissələri, keçirdiyi şirin əzablar səmimi və axıcı bir dillə tərənnüm olunmuşdur. Sənətkar fərdilliyini şərtləndirən əlamətlərdən ən əsası sənətkarın yaradıcılığının özünəməxsusluğudur. Aşiq Ağaların qəzəllərinin tədqiqi göstərir ki, qəzəllərdə onun poetik üslubunu, sənətkar fərdiliyinin səviyyəsini göstərən

elementlər sistem təşkil edir. Onlara diqqət yetirək:

1. Poetik ənənəyə sadıqlıq

Qəzəllərdə klassiklərdən gələn elementlər üstünlük təşkil edir. Məsələn:

Ey məni zar eyləyən gül, sən bahar eşqindəsən,

Bülbülü ağyar olan, ey dil, yar eşqindəsən,

Ağalar, qorxma bu yolda töksə yar qanın sənin,

Bülbülü şeyda kimi sən gültüzar eşqindəsən [5, s. 126]

Bu qəzəldə işlənmiş "zar eyləyən gül", "ağyar", "ey dil", "bülbülü şeyda" və s. kimi söz və ifadələr poetik ənənədən gəlməklə qəzələ hazır obrazlar şəkilində daxil olmuşdur. Onların hər birinin statik mənə tutumu vardır. Təbii ki, ənənədən gələn bu obrazlar bir növ xammal rolunu oynayır. Qəzəldə gözəlliyi onu yaradan sənətkarın bu xammaldan necə istifadə etməsi yaradır.

2. Sənətkarın fərdilik səviyyəsi

Aşıq Ağalar qəzəllərində bir sənətkar olaraq tam görünür. Söz ustadı, söz sərrafı olaraq bütün dolğunluğu ilə oxucuya təqdim olunur. Aşığın vəsf etdiyi gözəllərin poetik obrazında bir canlılıq var. Məşuqənin təqdimə son dərəcə təbii və səmimidir.

Açılıb lələ və nərgiz döşənib qamətinə

Sanki, aləm yaradıb xalılı zənəxdəndə gültüm [1, s. 83]

Bu təbii və səmimilik bütövlükdə Aşıq Ağaların fərdi poetik üslubunun göstəricisidir. Aşığın yaradıcılığı klassiklərimiz və bu günkü aşıqlarımız arasında körpünü xatırladır. Çünki, o Aşıq İbrahimin, Aşıq Pənahın, Aşıq Mirzə Bilalın layiqli davamçısıdır. Onun qoşmaları, gəraylı və tənisləri öz məzmun və şəkil etibarilə bu gün də müasir və tərəvətlidir. Aşıq Ağaların ithaf silsiləsindən olan şeirləri çoxdur və ona həsr olunan şeirlərdə çoxdur. Anasına, övladlarına, həyat yoldaşına, atasına, doğma kəndinə, sənət yoldaşlarına, dostlarına ithaf etdiyi şeirlər hər biri səmimiliyi, doğmalığı ilə seçilir. Bu baxımdan anasına ithaf etdiyi gəraylı daha təsirlidir:

Ağalar olsun sənə fəda,

Heç vaxt baş əymədin yada,

Sənə yetişməsin qada

Ay ocağım, odum ana [1, s. 83].

Aşıq Ağaların yaradıcılığının əksər hissəsi oxucuya tərbiyəvi fikirlər aşılayır. Öz dövrü üçün Aşıq Ağaların xalq arasında geniş yayılan mahnıları aşığa şöhrət gətirmişdir. Oynaq ritmi, məharətli ifası ilə heç vaxt yaddan çıxmıyan bu mahnılar tək Aşıq Ağaların yaradıcılığında deyil, Şirvan aşıqlarının repertuarında da unudulmayan yeni bir hadisə idi. Aşıq Ağaların yaradıcılığında həyat lövhələri öz təbiiyi ilə təsvir olunur, milli dəyərlər qorunub saxlanılır, sənətkarın özünəməxsus link duyğuları yetərincə əksini tapır. El sənətkarın ölməz şeirləri yalnız müasirlərinin deyil, bütün sonrakı nəsillərin mənəvi sərvətinə çevrilmişdir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Aşıq Ağalar Mikayılov "Söz mənimkidir". Bakı: Çapaşoğlu, 2014, 92 s.
2. İbrahimov M. Aşıq poeziyasında realizm. Bakı: Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, 1966, 85 s.
3. Əfəndiyev P. Şifahi xalq ədəbiyyatı. Bakı: Elm və Təhsil, 2012, 600 s.
4. Əfəndiyev O. Aşıq poeziyasının estetik problemləri. Bakı: Azərqaş, 1983, 115 s.
5. Qəniyev S. Şirvanlı Aşıq Ağalar. Bakı: Nurlan, 2011, 174 s.

Açar sözlər: humanist, dastan, ustadnamə, nəsihət, əxlaqi dəyərlər, sənətkarlıq xüsusiyyəti

Ключевые слова: гуманист, дастан, уstadname, наставление, нравственные ценности, особенности искусства

Key words: humanist, dastan, ustadnameh, admonition, moral values, peculiarities of mastery

Aşıq ağaların sənətkarlıq xüsusiyyətləri

Xülasə

Aşıq sənəti vətənə, torpağa, varlığa, insanlığa məhəbbətdən yaranmışdır desək heç də yanılmırıq. Bu sənət zaman-zaman insanları ümidə, haqqa, ədalətə səsləmiş, vətənpərvər, insanpərvər, humanist ideyalar təbliğ etmişdir. Bizə mənənə kamilləşdirən, saflaşdırın dəyərlər sırasında aşıq yaradıcılığının önəmli yeri var.

Bu sənətin sirlərini öyrəndikcə biz tək-cə ədəbiyyatımız və mədəniyyətimiz haqqında biliklərə yiyələnmiş, eyni zamanda bir xalq kimi, yurd kimi özümüzü daha artıq dərk etmiş oluruq. Öz ömrünü, gününü aşıq sənətinə həsr etmiş, bu sənətin ağır yükünü 30 il çiyinlərində daşımış el sənətkarlarından biri də Bilal oğlu Aşıq Ağalar Mikayılovdur. Aşıq Ağalar öz dövrünün görkəmli, sayılıb-seçilən şəxsiyyəti, dastan bilicisi, sözün əsl mənasında sazı və sözü, musiqi və mahnıları ilə Şirvan əhlinin qəlbində əbədi yurd salmış sənətkardır.

Особенности искусства Ашиг Агалара

Резюме

Мы вовсе не ошибёмся, если скажем, что ашигское искусство возникло для выражения любви к Родине, земле, бытию и человечности. Время от времени этот вид искусства призвал людей к надежде, истине, справедливости и пропагандировал идеи патриотизма, человеколюбия, гуманизма. Ашигское искусство занимает особое место среди ценностей, развивающих и очищающих нас духовно. Овладевая секретами этого искусства, мы не только получаем знания о нашей литературе и культуре, но и обретаем самосознание как народ и узнаём свой отчий

край. Ашиг Агалар Билал оглы Микайлов - один из народных мастеров, посвятивший свою жизнь ашигскому искусству, который на протяжении 30 лет занимался столь сложным искусством. Ашиг Агалар - выдающаяся, уважаемая личность своего времени, знаток дастанов, мастер, который своим исполнением, словами, музыкой и песнями смог в самом настоящем смысле этого слова навсегда остаться в сердцах жителей Ширвана.

Peculiarities of Ashiq Aghalar's mastery

Summary

We can't go wrong saying that the art of ashigs origins from love to the motherland, the earth, existence and humanity. Periodically the art pushed people for hope, truth, justice and promoted ideas of patriotism, love for mankind, humanism. The art of ashigs occupies a prominent place among the values that help us to grow and purify spiritually. As we master this art, we do not only get knowledge about our literature and culture, but also gain self-awareness as people and become more aware of our ancestral land. Ashiq Aghalar Bilal Mikailov who was engaged in such a complicated art type for 30 years is among those folk masters who almost devoted their lives to this art. Ashiq Aghalar is an outstanding, respected personality of his time, an expert on dastans. He is a master who managed to in the real sense of the word stay in the hearts of Shirvan residents due to his performance, lyrics, music and songs.

RƏYÇİ: dos. E.Vəliyeva